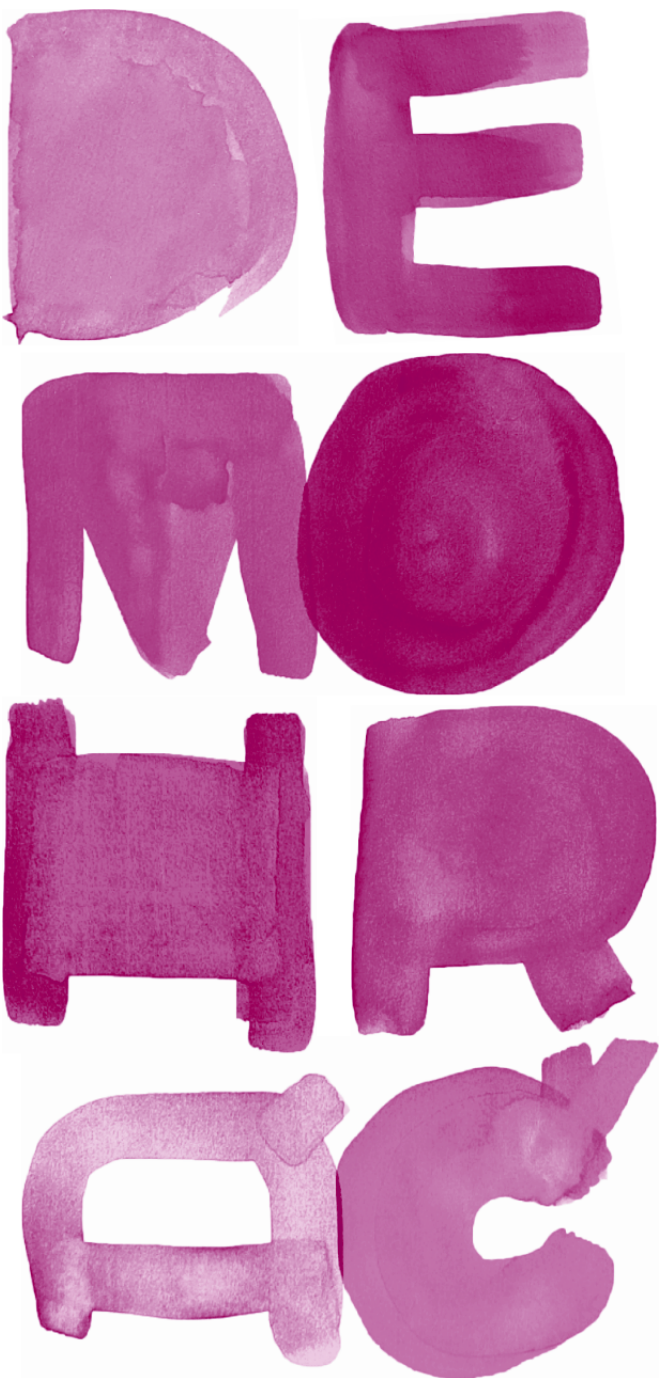

DEMOKRACIA JE LEPŠIA – DOPADOVÁ ANALÝZA VZDELÁVACIEHO PROGRAMU DEMOHRÁČ

DEMOKRACIA JE LEPŠIA

— DOPADOVÁ ANALÝZA VZDELÁVACIEHO PROGRAMU DEMOHRÁČ —

Autorský kolektív

Ing. Richard Kališ, PhD.
Mgr. Jana Miháliková, PhD.

DEMOHRÁČ — Dopadová analýza vzdelávacieho programu DemoHRÁČ
Autorský kolektív: Ing. Richard Kališ, PhD., Mgr. Jana Miháliková, PhD.

©Prázdninová škola Lipnice, 2023

©YouthWatch, 2023

Jazyková korektúra: Zuzana Kročáková

Obálka: Jan Neuwirth

Typografie a sazba z písma Museo Sans a Bahnschrift: Jan Neuwirth

Tisk: Kartis + Co s.r.o.

Vydavateľ:

První vydání. Praha 2023.

ISBN:

Všetchna práva vyhrazena.

Financováno Evropskou unií. Vyjádřené názory a stanoviska představují názory a stanoviska autorů a nemusí nutně odrážet názory a stanoviska Evropské unie nebo Domu zahraniční spolupráce. Evropská unie ani poskytovatel grantu za ně nenesou odpovědnost.

Krátky slovník slovenského jazyka 4 z r. 2003.

dopad -u m.

1. dopadnutie (význ. 1), dopadanie: *rozbiť sa pri d-e; d. na nohy; uhol d-u (lúča)*
2. *subšt.* dosah, účinok, vplyv: *d. uznesenia vlády na národné hospodárstvo*
□ *subšt. mať d.* zasahovať, vplývať

Krátky slovník slovenského jazyka 4 z r. 2003.

dosah -u m.

1. dosiahnuteľné miesto: *slovník má vždy na d. (ruky); stratiť sa z d-u, byť na d. (ruky) i fraz.* naporúdzi
2. sféra pôsobenia, vplyvu, účinnosť, pôsobnosť: *vymaniť sa z d-u škodlivých látok*
3. závažnosť, význam, dôležitosť: *čín veľkého spoločenského d-u, d. rozhodnutia*

ÚVOD

Projekt ako reakcia na neutešený stav

Projekt DemoHRÁČ vznikol ako výstup spolupráce partnerov z Českej republiky a Slovenska ako reakcia na dlhodobu nízku záujem a ochotu mladých podieľať sa na riešení otázok demokracie v spoločnosti. Rôzne prieskumy, ale aj vývoj v oboch krajinách prinášajú konkrétne dôkazy, že aj do parlamentu sa dostávajú krajne pravicové strany a volebná účasť (aj záujem o voľby) má klesajúcu tendenciu. Medzi príčiny nezájumu mladých ľudí patrí nepochopenie výhod demokratického usporiadania spoločnosti, jej praktické fungovanie a najmä dôležitosť zapojenia jednotlivca do ochrany, ale aj upevňovania demokracie. Celkovo rastie nedôvera k parlamentným stranám a je možné vidieť nárast radikalizácie mládeže.

Mesto Nitra a občianske združenia a neziskové organizácie Prázdninová škola Lipnice (CZ), YouthWatch (SK), Crex (CZ) a Petrklíč Help (CZ) pripravili a otestovali vzdelávací modul, ktorý využíva prvky neformálneho vzdelávania najmä s dôrazom na zážitkovú pedagogiku (rolové hry). Jeho cieľmi je, aby si mladí ľudia počas aktivít prežili a uvedomili riziká nedemokratických režimov v kontexte aktuálneho diania v spoločnosti, pochopili svoju úlohu v udržiavaní a podpore demokracie a zvýšili záujem sa aktívne zapojiť do diania v spoločnosti.

Mladí ľudia zapojení do aktivít boli z posledných ročníkov základných škôl a z prvých ročníkov stredných škôl z oboch krajín.

DemoHRÁČ v číslach

- 14 pracovníkov s mládežou schopných realizovať vytvorený zážitkový program,
-
- 26 pedagógov schopných realizovať nadväzujúce aktivity v školách,
-
- 2 mestá, v ktorých budú vzdelávacie aktivity pokračovať,
-
- 325 mladých ľudí, ktorí sa zúčastnili vzdelávacieho modulu.

Akým procesom prešli mladí ľudia počas projektu DemoHRÁČ?

O možnosti zapojiť sa do aktivít projektu sa mladí dozvedeli od svojich učiteľov. Základom bola účasť na dvojdňovom školení mimo školského prostredia a na troch workshopoch, ktoré sa konali v ich domovských školách, pričom pokračovali v téme projektu a upevňovaní jeho odkazov.

Školenie, ktoré bolo postavené na metóde LARP (Live Action Role Playing), bolo rozdelené do niekoľkých aktivít. Úvod bol zameraný na naladenie účastníkov na aktivity neformálneho vzdelávania a zároveň na tému demokracie, jej budovania a ochrany – účastníci robili rôzne zahrievacie hry a energizéry a definovali, čo potrebujú k spokojnému životu (najčastejšie dobrý mobil, dostatok dát, peniaze, rodinu, priateľov...). Následne im boli predstavené novinové výstrižky, ktoré opisovali rôzne situácie na hrane demokracie napr. príbehy ľudí z LGBT+ komunity a iné. Zamýšľali sa nad tým, či sa ich tieto situácie nejakým spôsobom týkajú.

Samotný LARP, ako hlavná časť dňa, bol rozdelený na šesť častí. Každá časť predstavovala jeden deň v imaginárnom svete. V tomto svete je veľkým problémom sucho, ľudia sa musia uskromňovať, sú trestaní, ak plytvajú vzácnou vodou. Zároveň spoločnosť či vládna strana podporujú vodou iné komunity, ktoré trpia ešte viac suchom, prípadne vodu už nemajú vôbec. V tejto atmosfére sa profiluje strana, ktorá je zacielená na chudobných, rozviruje vášne a odpor voči solidárnym opatreniam a sľubuje im rýchlu zmenu (dostatok vody). Keď sa však dostane k moci, začne postupne ukrajsť z ľudských práv a slobôd, až dospeje k úplnej totalite. V tomto momente sa končí rolová hra a nasleduje analýza samotného zážitku.

Mladí sa dozvedia, že každý deň v sebe obsahoval prvky histórie o tom, ako sa dostal k moci nacizmus v Nemecku. Mali by si uvedomiť, že reagovali presne tak, ako väčšina obyvateľov tej doby s vedomím následku tohto procesu (vojna, vyhladzovanie menšín, obrovské materiálne straty, zastavenie rozvoja na mnoho rokov a i.). Reflexia prebiehala individuálne a následne v skupinách. Na Slovensku sa tiež prezentuje príklad, kedy (rozpustená) extrémistická Slovenská pospolitosť a jej členovia vstúpili do Strany priateľov vína. Strana sa následne premenovala a vznikol politický subjekt Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS), ktorá je dnes v Národnej rade a jej členovia sa netaja radikálnymi názormi. Celkovým zámerom je odovzdanie myšlienky, že fungujúca demokracia nie je samozrejmosť a že totalitné prvky nenájdeme len v učebniciach dejepisu, ale môžu sa objaviť aj dnes.

Na zážitok nadväzuje aktivita, ktorá sa vracia k novinovým výstrižkom z úvodu dňa, účastníci situácie znovu hodnotia postavením sa na tzv. čiaru demokracie od úplnej totality po ideálnu demokraciu. Teraz dostanú aj informáciu, v ktorých krajinách sa tieto situácie odohrávajú a diskutujú o nich. Vďaka tomu sa dozvedia viac o tzv. Indexe demokracie a o hodnotení našich dvoch krajín v spomínanom rebríčku. Na záver prebieha aktivita Instareportéri, v ktorej natáčajú svoje odkazy pre iných mladých ľudí, prečo je dôležité byť ostražitý a sledovať politické a spoločenské dianie. Odkazy sú zverejnené na sociálnej sieti Instagram na profile Demohráč. Pred odchodom sa ešte vrátia k svojmu zoznamu „čo potrebujem pre spokojný život“ a mnohí musia konštatovať, že demokracia alebo sloboda sa tam vôbec nenachádza, keďže ju považujú za samozrejmosť a niečo, čo im už nikto nemôže vziať.

Po návrate do škôl sa organizujú tri workshopy (každý cca 90 minút), ktoré prehlbujú a upevňujú získaný zážitok a motivujú účastníkov k praktickým činnostiam, ktoré môžu realizovať už teraz, prípadne cez svojich rodičov, a čo bude ich zodpovednosť v dospelosti. Všetky aktivity workshopov sú postavené na prvkoch neformálneho vzdelávania – striedanie foriem, využitie kreativity a predstavivosti, prichádzanie k záverom (AHA moment) cez diskusie, situačné hry a aktivity, vizualizáciu a iné.

Prvý workshop je modifikovaná hra Mestečko Palermo s pridaným prvkom zástupcov občianskej spoločnosti. Reflektuje sa odkaz, že ak sa občania zapájajú do fungovania spoločnosti a veria a podporujú demokraciu, tak spoločnosť bude fungovať lepšie.

V druhom workshope sa ako skupina rozhodovali, ako by sa zachovali v otázkach zastreleného demokratického novinára, muslimskej študentky či v prípade ohrozenia nezávislosti médií. Riešili, čo môže jednotlivec prakticky urobiť (už v ich veku) a čo môže ovplyvniť. V závere sa dozvedeli, že ide o reálne príbehy, ktoré sa odohrali v našich krajinách a kde významnú úlohu pri ich riešení, pokračovaní či zvrátení rozhodnutí zodpovedných ľudí zohrala občianska spoločnosť s výraznou účasťou mladých.

Tretí workshop bol zameraný na pomoc mladým ujasniť si, akým rôznym oblastiam pri ochrane demokracie sa dá venovať, čo ich zaujíma a k čomu inklinujú. Postupne zaplňajú spoločnú mapu našich republík farebnými papiermi, ktoré predznamenávajú oblasť demokracie, ktorej sa môžu venovať nielen ako dobrovoľníci, ale aj podporou cez pravidelné príspevky, cez zdieľanie ich kampaní a výsledkov a podobne. Prázdne miesta mapy postupne vyplňa vedúci hry informáciami o ďalších zaujímavých mimovládnych organizáciách alebo inštitúciách, ktoré sa venujú rôznym iným témam, dokonca aj takým, o ktorých mladí nemajú záujem. Zároveň je vyhlásený koniec DemoHRÁČKA a účastníci sú povzbudení venovať sa tejto téme aj naďalej.

VÝSKUMNÝ NÁSTROJ A JEHO TVORBA

Meranie dosahov akýchkoľvek intervencií v oblasti výchovy je vždy výzvou. Vzhľadom na fakt, že išlo o pilotný projekt, ktorý mal prispieť k zmene postojov mladých ľudí prostredníctvom série aktivít, bolo meranie dosahov či úspešnosti rovnako ambicióznym cieľom. Aj z tohto dôvodu boli pri tvorbe výskumného nástroja – dotazníka, použité viaceré renomované výskumné nástroje. Pre skúmanie oblasti spojenej s osobnou zodpovednosťou za stav spoločnosti okolo seba boli využité vybrané časti zo Škály osobnej a spoločenskej zodpovednosti¹ (Conrad, Hedin, 1991). Vzťah k demokratickému zriadeniu bol preskúmaný prostredníctvom otázok z dotazníkov Centra pro výzkum veřejného mínění (výskumné oddelenie Sociologického ústavu Akadémie vied Českej republiky). Postoj k princípom fungovania štátu bol preskúmaný cez vybrané otázky z dlhoročnej štúdie o svetových hodnotách World Values Survey (WVS).

Pre meranie dosahu aktivít demoHRÁČ používame metódu rozdielov v rozdieloch. Porovnáva zmeny výsledkov v čase a výsledky medzi skupinou, ktorá sa na aktivitách podieľa, a kontrolnou skupinou, ktorá aktivity nerealizuje.

Pred aktivitou sme realizovali zber dotazníkov pri skupine účastníkov aj pri kontrolnej skupine. Kontrolnú skupinu tvorili rovesníci účastníkov z iných tried zapojených škôl. Títo žiaci sa aktivít v dohľadnej dobe neplánovali zúčastniť. Následne skupina účastníkov realizovala aktivity.

Po ukončení aktivít sa znovu realizoval zber dotazníkov u oboch skupín. Otázky boli totožné u oboch skupín pred aj po aktivitách. Porovnanie výsledkov pred aktivitou a po aktivite medzi skupinami zabezpečuje kontrolu o nepozorované faktory, ktoré môžu ovplyvniť výsledky, no ovplyvňujú obe skupiny rovnako.

¹ CONRAD, D. – HEDIN, D. 1981: Instruments and Scoring Guide of the Experimental Education Evaluation project. Minnesota : Center for Youth Development and Research. 1981. 62 s.

Počet vyplnených dotazníkov	523
z toho zo Slovenska	28 %
z toho kontrolných dotazníkov	36 %

Počet spárovaných dotazníkov (pred-po)	204
z toho zo Slovenska	15 %
z toho kontrolných dotazníkov	38 %

DOSAH AKTIVÍT A ICH INTERPRETÁCIA

A) Osobná a spoločenská zodpovednosť

Časť dotazníka, ktorá skúmala osobnú zodpovednosťou za stav spoločnosti okolo seba, využívala vybrané časti zo Škály osobnej a spoločenskej zodpovednosti. Žiaci mali na výber medzi štyrmi možnosťami: 1) úplne súhlasím s výrokom A; 2) skôr súhlasím s výrokom A; 3) úplne súhlasím s výrokom B; 4) skôr súhlasím s výrokom B.

Pri hodnotení vplyvu/dosahu sa pýtame, ako často si vyberali možnosti 1-4 pred a po aktivitách a medzi skupinami účastníkov a kontrolnými skupinami.

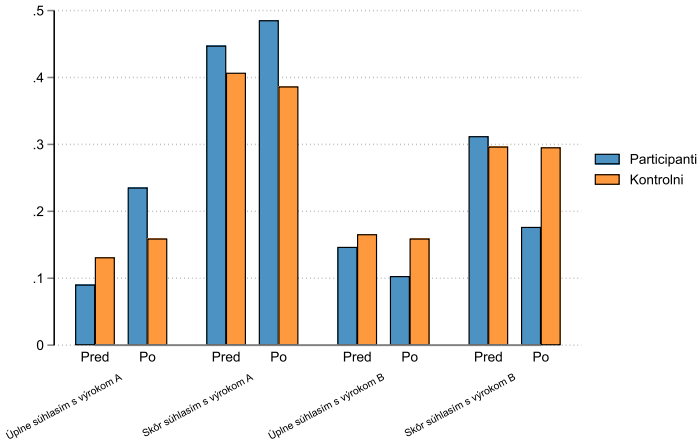
Prvá z otázok zo škály osobnej a spoločenskej zodpovednosti znela: A) Niektorí mladí si myslia, že mesto alebo obec sa má postarať o ľudí, ktorí sa nevedia postarať sami o seba – B) Iní mladí ľudia si myslia, že každý má byť schopný postarať sa sám o seba.

Obrázok 1 zobrazuje podiely výberu odpovedí pri prvej otázke zo škály osobnej zodpovednosti. Podiely sú vypočítané ako počet zvolených odpovedí relatívne k celkovému počtu odpovedí v rámci skupiny, pričom za skupinu považujeme buď skupinu účastníkov, alebo kontrolnú skupinu, a to pred alebo po školení.

Takmer 44 % účastníkov aktivít pred účasťou na aktivitách odpovedalo, že skôr súhlasí s výrokom „Niektorí mladí si myslia, že mesto alebo obec sa má postarať o ľudí, ktorí sa nevedia postarať sami o seba“. Tento podiel pri skupine účastníkov vzrástol na 48 % po účasti na školeniach. Podobne možno interpretovať aj ostatné odpovede. Ešte výraznejší nárast je pri úplnom súhlase s výrokom A. Tu pozorujeme nárast z 9 % všetkých odpovedí účastníkov na takmer 24 % po účasti na školení. Určitý nárast pozorujeme aj pri kontrolnej skupine a voľbe odpovede: „úplne súhlasím s výrokom A“. Podiel pri kontrolnej skupine narástol však iba z 13 % na 16 %.

Vo všeobecnosti sú pozoruhodné zmeny pri modrých stĺpcoch a oranžových stĺpcoch na Obrázku 1. Kým oranžové stĺpčky, ktoré reprezentujú odpovede kontrolnej skupiny, zostávajú relatívne nezmenené, pri modrých vidno výraznejšie zmeny „pred a po“ aktivitách.

Obrázok 1: Škála osobnej a spoločenskej zodpovednosti – Otázka 1

Poznámka k obrázku: Zvislá os predstavuje podiel odpovedí na celkovom počte odpovedí účastníckej alebo kontrolnej skupiny pred alebo po školení.

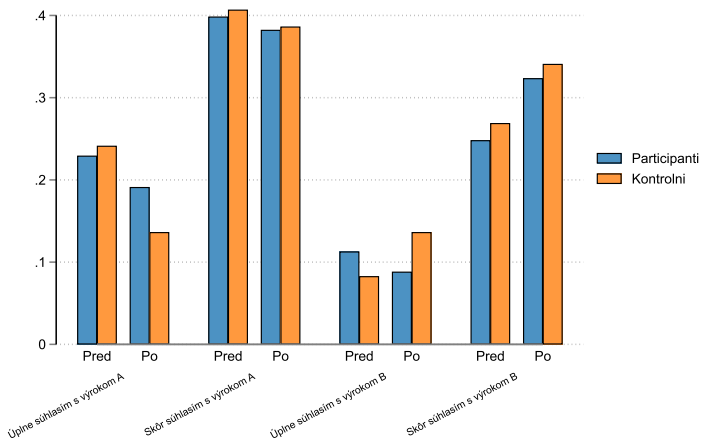
Ďalšia z otázok smerovala na ochotu pomôcť: A) Niektorí mladí chcú pomôcť osobne riešiť problémy v meste či obci. – B) Iní mladí nechcú osobne prispieť k riešeniu problémov v meste či obci.

V tomto prípade však nevidno výraznejšie zmeny pred a po absolvovaní aktivít a ani medzi skupinou účastníkov a kontrolnou skupinou.

Takmer 40 % odpovedí (pri oboch skupinách) bola „skôr súhlasím s výrokom A“, teda niektorí mladí chcú pomôcť osobne riešiť problémy v meste či obci.

Podobne výrazný podiel má aj odpoveď „skôr súhlasím s výrokom B“. V tomto prípade dokonca vidno nárast pri oboch skupinách po absolvovaní aktivít. Je teda zjavné, že pri tejto otázke sa žiaci priklonili viac k odpovediam „skôr“ ako „úplne“.

Obrázok 2: Škála osobnej a spoločenskej zodpovednosti – Otázka 2

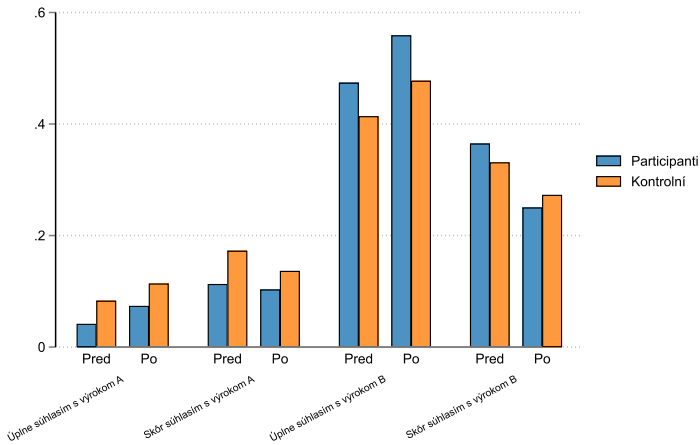
Poznámka k obrázku: Zvislá os predstavuje podiel odpovedí na celkovom počte odpovedí účastníckej alebo kontrolnej skupiny pred alebo po školení.

Tretia otázka znela: A) Niektorí mladí si myslia, že ľudia majú pomáhať len tým, ktorých osobne poznajú ako príbuzní alebo priatelia. – B) Iní mladí si myslia, že je potrebné pomáhať všetkým ľuďom bez rozdielu, či ich poznajú alebo nie.

Pri tejto otázke, pri oboch skupinách, prevláda jasná dominancia úplného stotožnenia sa s výrokom B, a to tak pri skupine účastníkov ako pri kontrolnej skupine. Všetci zapojení žiaci sa stotožňujú s tým, že ich rovesníci si myslia, že sa má pomáhať všetkým. Toto stotožnenie sa s odpoveďou pri oboch skupinách časom ešte vzrástlo.

Väčšina nárastu podielu odpovedí „úplne súhlasím s výrokom B“ je daná poklesom počtu odpovedí „skôr súhlasím s výrokom B“. Pri druhom vyplňaní dotazníka až 80 % všetkých žiakov odpovedalo, že súhlasí (úplne alebo skôr) s výrokom B. Pri kontrolnej skupine to bolo len o 5 percentuálnych bodov menej. To je 75 % všetkých žiakov ktorí neprešli aktivitami, sa stotožňuje s výrokom B o tom, že je potrebné pomáhať všetkým ľuďom bez rozdielu.

Obrázok 3: Škála osobnej a spoločenskej zodpovednosti – Otázka 3

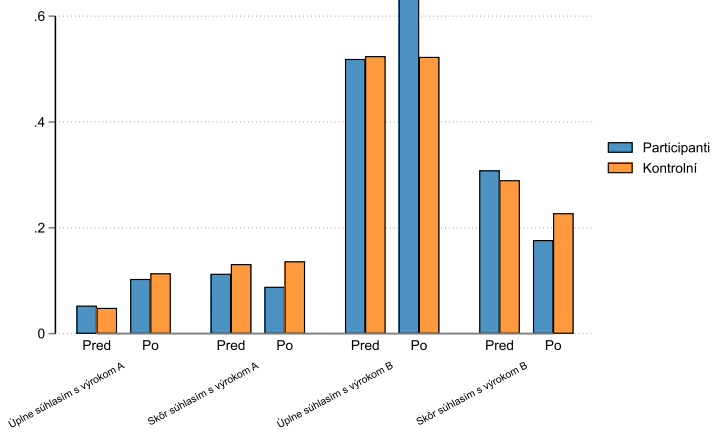
Poznámka k obrázku: Zvislá os predstavuje podiel odpovedí na celkovom počte odpovedí účastníckej alebo kontrolnej skupiny pred alebo po školení.

Poslednou, štvrtou otázkou tohto typu je otázka: A) Niektorí mladí si myslia, že nemá zmysel pomáhať iným, pokiaľ to nie je zaplatené. – B) Iní mladí si myslia, že má zmysel pomáhať ostatným ľuďom aj zadarmo.

Aj pri tejto otázke pozorujeme (pozri Obrázok 4) určitú dynamiku v odpovediach, a to najmä pri odpovediach skupiny účastníkov pred a po absolvovaní aktivít. 51 % žiakov zo skupiny, ktorí sa zúčastnili aktivít, pred týmito aktivitami úplne súhlasilo s výrokom, že „Iní mladí si myslia, že má zmysel pomáhať ostatným ľuďom aj zadarmo“. Po absolvovaní školenia tento podiel narástol na 63 % všetkých odpovedí z pomedzi skupiny účastníkov.

Aj v tomto prípade ide najmä o presun z odpovedí v znení „skôr súhlasím“ k odpovediam „úplne súhlasím“. Inými slovami, podiel stotožnenia sa s tvrdením A alebo B zostáva vo všeobecnosti relatívne rovnaký tak pred, ako aj po školení. Mení sa však miera tohto stotožnenia.

Obrázok 4: Škála osobnej a spoločenskej zodpovednosti – Otázka 4

Poznámka k obrázku: Zvislá os predstavuje podiel odpovedí na celkovom počte odpovedí účastníckej alebo kontrolnej skupiny pred alebo po školení.

B) Postoj k princípom fungovania štát

Dotazník pozostával okrem iného aj z otázok k vyjadreniu formulovaných preferencií (z anglického *stated preferences*).

V našom prípade využívame formulované preferencie k porozumeniu vnímania demokracie ako formy fungovania a organizácie krajiny, ale i ako formu hodnotenia tohto usporiadania. Nasledovná časť vyhodnoteného dotazníka sa preto týka výberu preferencie medzi dvoma alternatívami. Respondenti svoje preferencie volili na škále od jedna po šesť.

Prvá otázka identifikovala preferencie medzi alternatívou: „Ľudia sa majú aktívne podieľať na politickom a občianskom živote. Majú sledovať, čo sa deje, a ak sa im niečo nezdá, tak sa majú ozvať“. Preferenciu voči tejto alternatíve respondenti označili nižšími hodnotami (1, resp. 2). Alternatívou bola možnosť „Ľudia musia poslúchať pokyny svojej vlády a nasledovať ich. Ak sa niekomu niečo nepáči, je to jeho problém.“

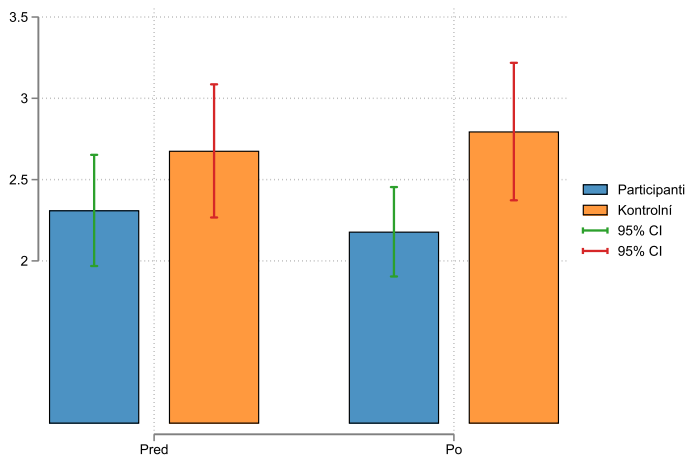
Obrázok 5 zobrazuje zhrnutie odpovedí na túto otázku pre obe skupiny (skupinu účastníkov a kontrolnú skupinu, ktorá sa aktivít nezúčastnila). Zobrazené sú odpovede pred aktivitami i po realizácii aktivít. Zaujímajú nás teda rozdiely medzi skupinami, ale aj medzi odpoveďami pred a po realizácii aktivít.

Účastníci aktivít už pred školením výrazne častejšie volili nižšie hodnoty. Žiaci, ktorí sa plánovali zúčastniť školení, preferovali aktívnu participáciu pred možnosťou zdôrazňujúcou poslušnosť.

Tento rozdiel sa po absolvovaní školenia ešte zvýšil, pričom môžeme sledovať hneď dva trendy. Prvým je nárast hodnoty súvisiacej s preferenciami aktívnej participácie skupiny účastníkov. Druhým je nárast preferencie poslušnosti u kontrolnej skupiny. Trendy medzi kontrolnou skupinou a skupinou účastníkov sú teda v opačnom smere.

Obe skupiny však aj naďalej skôr preferujú aktívnu participáciu, keďže odpovede sú nižšie alebo rovné hodnote tri. Skupina, ktorá sa zúčastnila školení, však volila vyššie čísla a prikláňala sa viac k alternatíve aktívnej participácie.

Obrázok 5: Výber na škále aktívna participácia verzus poslušnosť

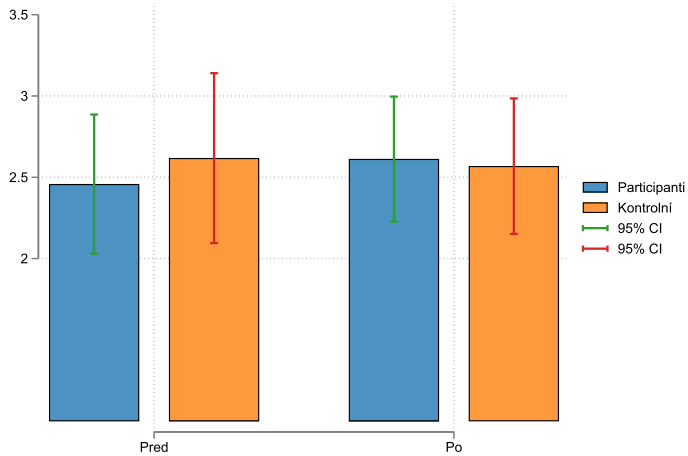
Poznámka k obrázku: Hodnoty odpovedí menšie ako tri sú prejavom preferencie „Ľudia sa majú aktívne podieľať na politickom a občianskom živote. Majú sledovať, čo sa deje, a ak sa im niečo nezdá, tak sa majú ozvať. Predstav si to ako váhy. Na ktorú stranu váh sa prikláňaš pri jednotlivých princípoch“. Hodnoty odpovedí väčšie ako tri sú prejavom preferencií voči odpovedi: „Ľudia musia poslúchať pokyny svojej vlády a nasledovať ich. Ak sa niekomu niečo nepáči, je to jeho problém“. Vertikálne čiary znázorňujú 95-percentný interval spoľahlivosti.

Druhá zo série otázok formulovaných preferencií sa týka rovnosti pred zákonom. Aj tu žiaci volia preferencie na škále od jedna po šesť, pričom hodnoty nižšie ako tri hovoria o preferencii voči alternatíve: „Právny poriadok, v ktorom zákony a zákonné postupy platia pre všetkých ľudí rovnako bez ohľadu na to, kto sú“. Naopak hodnoty väčšie ako tri hovoria o preferencii voči „Ľudia sú rôzni, rôzne schopní, rôzneho pôvodu a postavenia, preto dáva zmysel, že majú rôzne práva“.

V prípade tejto otázky nepozorujeme výrazné zmeny medzi kontrolnou skupinou a skupinou účastníkov, a to ani pred, ani po absolvovaní školenia. Hodnoty blízke 2,5 hovoria o preferencii rovnosti pred zákonom.

Určité vysvetlenie sa ponúka vo forme, akou sú formulované odpovede. V tomto prípade aj odpoveď, ktorá smeruje k preferencii rôznych práv pred zákonom, môže nabádať k prodemokratickému zmýšľaniu, keďže vo svojej prvej časti upozorňuje na to, že ľudia sú rôzni, rôzne schopní, rôzneho pôvodu a postavenia. To mohlo spôsobiť mierne mätko pre odpovede žiakov.

Obrázok 6: Výber na škále rovnaké práva verzus rôzne práva

Poznámka k obrázku: Hodnoty odpovedí menšie ako tri sú prejavom preferencie „Právny poriadok, v ktorom zákony a zákonné postupy platia pre všetkých ľudí rovnako bez ohľadu na to, kto sú“. Hodnoty odpovedí väčšie ako tri sú prejavom preferencií voči odpovedi: „Ľudia sú rôzni, rôzne schopní, rôzneho pôvodu a postavenia, preto dáva zmysel, že majú rôzne práva“. Vertikálne čiary znázorňujú 95-percentný interval spoľahlivosti.

C) Vzťah k demokratickému zriadeniu

Posledná časť dotazníka hodnotila aspekty demokracie. V prvom rade sme sa žiakov pýtali, s ktorým z troch tvrdení najviac súhlasia: A) Demokracia je lepšia než akýkoľvek iný spôsob vlády. B) Za určitých okolností môže byť autoritatívny spôsob vládnutia lepší než demokratický. C) Pre ľudí ako ja je jedno, či máme demokratický alebo nedemokratický režim.

Rozdiely v odpovediach pred absolvovaním školenia a po absolvovaní školenia u oboch skupín sú zapísané v Tabuľke 1. Keďže podiel odpovedí je rovný 100 %, zmeny v podieloch musia byť rovné nule. Preto je zaujímavé pozorovať nielen samotnú zmenu pred a po, ale aj presun z iných odpovedí.

Odpoveď Demokracia je lepšia než akýkoľvek iný spôsob vlády si po absolvovaní školenia vybralo až o 13,27 percentuálnych bodov viac žiakov v porovnaní s odpoveďami pred školením. To je veľmi pozitívny výsledok, obzvlášť ak sa tento výsledok porovná s kontrolnou skupinou. V tejto časti totižto danú odpoveď zvolilo o 9,1 percentuálnych bodov menej žiakov ako pri dotazníku pred školeniami. Demokraciu ako najlepší možný spôsob vlády tak volilo viac žiakov, ktorí sa na aktivitách zúčastnili. Žiaci z kontrolnej skupiny naopak volili viac pri druhom vyplňaní dotazníka ostatné alternatívy.

Nárast odpovedí pri skupine účastníkov prišiel od oboch alternatívnych odpovedí rovnomerne. Teda približne 6,5 percentuálneho bodu menej volili účastníci po školení možnosť „Pre ľudí ako ja je jedno, či máme demokratický alebo nedemokratický režim“, ako aj možnosť „Za určitých okolností môže byť autoritatívny spôsob vládnutia lepší než demokratický“.

Na druhej strane, pokles vnímania demokracie ako najlepšej formy vlády sa u kontrolnej skupiny nerozložil rovnomerne medzi ostatné alternatívy. U skupiny žiakov, ktorí neprešli školením, pri druhom vyplňaní dotazníka o niečo viac prevládala skepsa vo forme odpovede „Pre ľudí ako ja je jedno, či máme demokratický alebo nedemokratický režim“. Túto možnosť zvolilo o šesť percentuálnych bodov viac žiakov ako pri prvom dotazníku. Približne o dva percentuálne body viac zvolili títo žiaci odpoveď „Za určitých okolností môže byť autoritatívny spôsob vládnutia lepší než demokratický“ v porovnaní s prvým vyplňaním dotazníka.

Tabuľka 1: Podiel odpovedí po absolvovaní aktivít mínus podiel odpovedí pred absolvovaním aktivít

	Kontrolná skupina	Účastníci
Demokracia je lepšia než akýkoľvek iný spôsob vlády.	-9,10	+13,27
Pre ľudí ako ja je jedno, či máme demokratický alebo nedemokratický režim.	+6,82	-6,53
Za určitých okolností môže byť autoritatívny spôsob vládnutia lepší než demokratický.	+2,28	-6,74

Okrem výberu z troch alternatív porovnania demokracie voči iným režimom sme sa v tejto časti dotazníka žiakov pýtali, ako hodnotia súčasné, budúce a ideálne fungovanie našej spoločnosti.

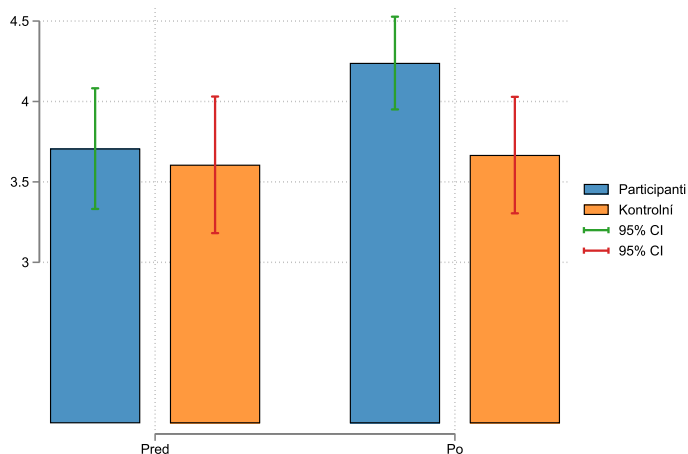
Opäť boli odpovede na škále od jedna po šesť, pričom hodnota jedna prislúchala odpovedi úplná totalita a hodnota šesť úplná demokracia. Inými slovami, vyššie odpovede znamenajú demokratickejšie hodnotenie spoločnosti dnes, o päť rokov, respektíve ako ideálny stav vo všeobecnosti.

Obrázok 7 znázorňuje rozdiely v rozdieloch pri otázke, ako hodnotia žiaci súčasnú spoločnosť. Najskôr sa dá všimnúť, že pri kontrolnej skupine sa v čase medzi dotazníkmi odpovede prakticky nezmenili a priemerná hodnota je približne 3,6, teda veľmi slabá preferencia hodnotiť súčasnú spoločnosť ako skôr demokratickú.

Napriek tomu, že je počiatočné hodnotenie pri skupine účastníkov aktivít veľmi podobné s kontrolnou skupinou, po účasti na aktivitách je zjavný nárast k hodnotám väčším ako štyri.

Žiaci, ktorí sa zúčastnili aktivít, po absolvovaní týchto aktivít hodnotili súčasnú spoločnosť ako demokratickejšiu.

Obrázok 7: Hodnotenie súčasnej spoločnosti

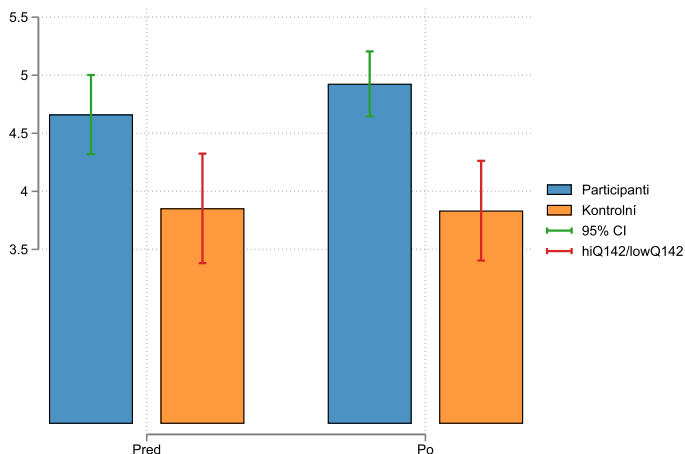
Poznámka k obrázku: Odpovede s hodnotami 1 = úplná totalita, 6 = úplná demokracia. Vertikálne čiary znázorňujú 95-percentný interval spoľahlivosti.

Rovnaké zmeny nachádzame aj pri hodnotení ideálnej spoločnosti. Tu sú už počiatočné hodnoty u oboch skupín o niečo vyššie. Obe skupiny za ideálnu variantu považujú usporiadanie blízke úplnej demokracii. Tieto hodnoty sú o niečo vyššie pre žiakov, ktorí sa v blízkej dobe zúčastnia aktivít v porovnaní s kontrolnou skupinou.

Pri druhom vyplňaní dotazníka kontrolná skupina prakticky nezmenila svoje vnímanie ideálneho usporiadania spoločnosti. Badateľný je však nárast u skupiny účastníkov.

Žiaci, ktorí sa zúčastnili školení, tak nielen súčasnú spoločnosť vnímajú čoraz demokratickejšie ako ich spolužiaci, ktorí školením neprešli, ale za ideál fungovania spoločnosti považujú vyššiu mieru demokracie ako žiaci v kontrolnej skupine.

Obrázok 8: Hodnotenie ideálnej spoločnosti

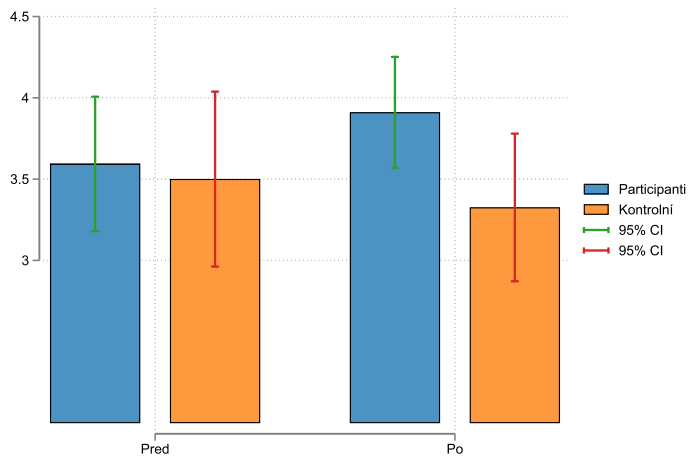

Poznámka k obrázku: Odpovede s hodnotami 1 = úplná totalita, 6 = úplná demokracia. Vertikálne čiary znázorňujú 95-percentný interval spoľahlivosti.

Veľmi podobný trend ako na predchádzajúcich obrázkoch je rozpoznateľný aj pri hodnotení predpovedí o fungovaní spoločnosti o päť rokov. Významným rozdielom pri odpovediach na otázku, ako žiaci vidia fungovanie spoločnosti, je pokles hodnoty pri kontrolnej skupine. Žiaci, ktorí sa nezúčastnili školení, pri druhom vyplňaní dotazníka dokonca predpokladajú, že fungovanie spoločnosti o päť rokov bude menej demokratické.

Skupina žiakov, ktorá sa naopak aktivít zúčastnila, aj v tomto prípade odpovedala vyššími hodnotami po absolvovaní aktivít ako pred, to znamená, že ich predpovede fungovania spoločnosti o päť rokov sú bližšie k úplnej demokracii.

Obrázok 9: Hodnotenie spoločnosti o päť rokov

Poznámka k obrázku: Odpovede s hodnotami 1 = úplná totalita, 6 = úplná demokracia. Vertikálne čiary znázorňujú 95-percentný interval spoľahlivosti.

ZÁVER A ZHRNUTIE

Projekt DemoHRÁČ bol vytvorený s cieľom reagovať na dlhotrvajúci nedostatok záujmu a ochoty mladých zapojiť sa do riešenia otázok týkajúcich sa demokracie v spoločnosti. Štúdie a vývoj v oboch krajinách ukazujú, že extrémistické strany získavajú miesto v parlamente, pričom zároveň klesá účasť vo voľbách a medzi mladými ľuďmi prevláda značná skepsa.

Mesto Nitra a občianske združenia a neziskové organizácie Prázdninová škola Lipnice (CZ), YouthWatch (SK), Crex (CZ) a Petrklíč Help (CZ) preto pripravili a otestovali edukačný modul založený na prvkoch neformálneho vzdelávania s dôrazom na zážitkovú pedagogiku. Cieľom bolo, aby si mladí ľudia počas aktivít v štýle rolových hier prežili a uvedomili riziká nedemokratických režimov, pochopili svoju úlohu v udržiavaní a podpore demokracie a zvýšili vlastnú motiváciu aktívne sa zapojiť do diania v spoločnosti.

Pre hodnotenie dosahu aktivít sme zvolili metódu rozdielov v rozdieloch. Prostredníctvom dotazníka sme merali zmenu v odpovediach na rôzne formy otázok pred a po absolvovaní školení. K tomu, aby sme ale s istotou vedeli povedať, či aktivity mali pri zmenách v odpovediach vplyv, sme rovnaké otázky položili aj tzv. kontrolnej skupine. Títo respondenti sa aktivít nezúčastnili a boli relatívne náhodne vybraní zo žiakov zapojených škôl.

Celkovo sa do aktivít zapojilo 325 mladých ľudí, pričom odpovede od 124 z nich sme použili v dosahovej štúdii. Kontrolnú skupinu potom tvorilo 77 žiakov z iných tried, ktorí sa aktivít nezúčastnili. Vďaka kontrolnej skupine vieme povedať, ako sa zmenili postoje, hodnoty a formulované odpovede u mladých ľudí bez toho, aby sa zapojili do pripravených aktivít DemoHRÁČa.

Samotný dotazník bol formovaný z viacerých na seba nezávislých častí. Pre skúmanie oblasti spojenej s osobnou zodpovednosťou za stav spoločnosti okolo seba boli využité vybrané otázky zo Škály osobnej a spoločenskej zodpovednosti. Vzťah k demokratickému zriadeniu bol skúmaný

prostredníctvom niekoľkých otázok z dotazníkov Centra pro výskum veřejného mínění (výskumné oddelenie Sociologického ústavu Akadémie vied Českej republiky). Postoj k princípom fungovania štátu bol preskúmaný cez vybrané otázky zo štúdie o svetových hodnotách World Values Survey.

Výsledky vyhodnoteného dotazníka naznačujú niekoľko zaujímavých pozorovaní. V prvom rade je potrebné zdôrazniť, že naša skupina účastníkov a kontrolná skupina boli už pred samotnou aktivitou rozdielne v mnohých odpovediach. To do veľkej miery ovplyvňuje aj presnosť zachytenia dosahu/vplyvu.

Najvýraznejšiu zmenu pri takzvaných formulovaných preferenciách, teda pri vyjadrení náklonnosti voči konkrétnej alternatíve pozorujeme pri otázke, **či by sa ľudia mali aktívne podieľať na politickom a občianskom živote**. Napriek tomu, že skupina účastníkov podstatne častejšie preferovala možnosť aktívnej participácie už pred školením, v porovnaní s kontrolnou skupinou sa tento rozdiel po aktivitách ešte navýšil. Alternatívu, že ľudia by mali iba poslúchať pokyny vlády, tak volilo viac žiakov z kontrolnej skupiny ako z účastníckej skupiny po školení v porovnaní s vyplňaním dotazníka pred aktivitami.

Dôležitú informáciu ponúka aj hodnotenie demokracie ako formy usporiadania spoločnosti. **Že demokracia je lepšia než akýkoľvek iný spôsob vlády** si po ukončení aktivít myslí viac našich účastníkov, a to až o 13 percentuálnych bodov. Keď sme rovnakú otázku položili žiakom z kontrolnej skupiny, až o 9 percentuálnych bodov menej účastníkov s odstupom času zvolilo túto možnosť a naopak častejšie preferovali odpovede: „Pre ľudí ako ja je jedno, či máme demokratický alebo nedemokratický režim“, alebo dokonca, „Za určitých okolností môže byť autoritatívny spôsob vládnutia lepší než demokratický“. Kým pri účastníkoch vidíme pozitívny vývoj, kontrolná skupina naopak potvrdzuje negatívny trend vo vnímaní dôležitosti demokracie.

Podobné výsledky dostávame aj pri otázkach, kde mali žiaci hodnotiť, za ako veľmi demokratickú považujú našu spoločnosť dnes, o päť rokov a v ideálnom svete. Vo všetkých prípadoch účastníci odpovedajú, že spoločnosť je, respektíve by mala byť, demokratickejšia. Ak hovoríme o tom „ako veľmi“ na určitej stupnici, ich odpovede sa dokonca po absolvovaní školení zvýšili. Našu spoločnosť hodnotia prevažne demokraticky a najmä za **ideálnu spoločnosť považujú takú, ktorá je založená**

na fungujúcej demokracii. Pre porovnanie sa odpovede u kontrolnej skupiny za rovnaký čas takmer nezmenili.

V štúdií hodnotíme aj odpovede zo škály osobnej a spoločenskej zodpovednosti. Tu sa mali žiaci prikloniť k jednému z tvrdení, a to buď úplne, alebo aspoň čiastočne (súhlasím resp. skôr súhlasím s tvrdením). Pri týchto otázkach opäť pozorujeme výraznejšie zmeny u skupiny účastníkov v porovnaní so skupinou kontrolnou. Napríklad pri otázke, kedy sa mali žiaci prikloniť buď k tvrdeniu: „Niektorí mladí si myslia, že ľudia majú pomáhať len tým, ktorých osobne poznajú ako príbuzní alebo priatelia“, alebo k tvrdeniu „Iní mladí si myslia, že je potrebné pomáhať všetkým ľuďom bez rozdielu, či ich poznajú alebo nie“, pozorujeme nárast úplného súhlasu s druhým tvrdením iba u skupiny žiakov, ktorí sa zúčastnili školení.

Pri interpretácii týchto výsledkov však treba brať do úvahy viacero faktorov. V prvom rade sú naše skupiny relatívne rozdielne už pred samotnými aktivitami. Aktivít sa prirodzene zúčastňujú aktívnejší mladí ľudia so záujmom o spoločnosť. Okrem toho meranie dosahu/vplyvu ovplyvnilo niekoľko metodologických aspektov. Nepodarilo sa nám spárovať veľa z odpovedí účastníkov pred a po školení, čo zaručene môže ovplyvniť výsledok dosahovej analýzy.

Výsledky dosahovej analýzy však napriek tomu naznačujú pozitívny trend v odpovediach žiakov, ktorí sa zúčastnili aktivít. Naopak, v mnohých odpovediach kontrolnej skupiny vidíme zhoršenie pri hodnotení demokracie alebo miere participácie a iné. Kým všeobecný trend za čas medzi prvým a druhým vyplňaním dotazníka bol skôr negatívny (napríklad ovplyvnený pandemiou covid-19 alebo vojnou na Ukrajine), tento trend sa aspoň do určitej miery podarilo zvrátiť aktivitami DemoHRÁČa.

O AUTOROCH

Ing. Richard Kališ, PhD.

je odborným asistentom na Ekonomickej univerzite v Bratislave a výskumníkom na Masarykovej univerzite v Brne. Vo svojom výskume sa okrem iného venuje aplikovanej ekonómii v meraní dosahov zmien politik na správanie sa ekonomických subjektov. V OZ YouthWatch má na starosti zber, analýzu a vyhodnotenie údajov za účelom merania dosahu jednotlivých aktivít.

Mgr. Jana Miháliková, PhD.

pôsobí na Úrade splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, kde pracuje na projekte na podporu vyššieho zapojenia rómskych detí v materských školách a rozvoja rodičovských zručností. V OZ YouthWatch je členkou tímu mapujúcim trendy v živote mladých (2021). Bola tiež súčasťou tímov venujúcich sa prieskumom zameraných na štandardy kvality práce s mládežou (2019, 2021).

Na príprave výskumného nástroja sa podieľali kolegyne z partnerských organizácií **Markéta Kaizlerová** a **Zuzana Andresová** z Prázdninovej školy Lipnice.

PRÍLOHA

Demohráč dotazník

Ahoj,

ako asi vieš, tak tvoja škola alebo organizácia je zapojená do projektu Demohráč. Súčasťou každého takého projektu je zisťovanie, či plní ciele, ktoré si stanovil. A preto máš teraz pred sebou tento dotazník. Ďakujeme, že nám venuješ chvíľku tvojho času na vyplnenie!

Na otázky prosím odpovedaj za seba tak aký máš na to názor. Najviac nám pomôže ak budeš čo najviac úprimný/á, bez ohľadu na to, čo by na tvoj postoj povedali ostatní.

Dotazník je anonymný a žiadna z odpovedí nie je správna alebo nesprávna.

Tvoj postoj k pomáhaniu iným ľuďom

V tejto časti nájdeš vždy dva výroky o mladých ľuďoch. Najskôr sa rozhodni, ktorý výrok (A alebo B) je bližší tvojmu vlastnému názoru. Potom začiarkni , či s výrokom úplne súhlasíš alebo iba čiastočne súhlasíš. Vždy môžeš vybrať iba jednu odpoveď.

A) Niektorí mladí si myslia, že mesto alebo obec sa má postarať o ľudí, ktorí sa nevedia postarať sami o seba. ↔ B) Iní mladí si myslia, že každý má byť schopný postarať sa sám o seba.

Úplne súhlasím s výrokom A

Skôr súhlasím s výrokom A

Úplne súhlasím s výrokom B

Skôr súhlasím s výrokom B

A) Niektorí mladí si myslia, že nemá zmysel pomáhať iným pokiaľ to nie je zaplatené. ↔ B) Iní mladí si myslia, že má zmysel pomáhať ostatným ľuďom aj zadarmo.

Úplne súhlasím s výrokom A

Skôr súhlasím s výrokom A

Úplne súhlasím s výrokom B

Skôr súhlasím s výrokom B

A) Niektorí mladí chcú pomôcť osobne riešiť problémy v meste či obci.
↔ B) Iní mladí nechcú osobne prispieť k riešeniu problémov v meste či obci.

- Úplne súhlasím s výrokom A
- Skôr súhlasím s výrokom A
- Úplne súhlasím s výrokom B
- Skôr súhlasím s výrokom B

A) Niektorí mladí si myslia, že ľudia majú pomáhať len tým, ktorých osobne poznajú ako príbuzní alebo priatelia. ↔ B) Iní mladí si myslia, že je potrebné pomáhať všetkým ľuďom bez rozdielu či ich poznajú alebo nie.

- Úplne súhlasím s výrokom A
- Skôr súhlasím s výrokom A
- Úplne súhlasím s výrokom B
- Skôr súhlasím s výrokom B

Princípy fungovania štátu a tvoj postoj k nim

Nižšie nájdeš niekoľko princípov, na základe ktorých fungujú spoločnosti. Ktorý princíp ti je bližší? Predstav si to ako váhy. Na ktorú stranu váh sa prikláňaš pri jednotlivých princípoch?

Vyber na škále, čo je ti bližšie a do akej miery.

- 1 Politický systém, ktorý umožňuje ľuďom na jednej strane vybrať, ale tiež nahradiť vládu prostredníctvom slobodných a spravodlivých volieb.
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6 Je na rozhodnutí vlády, akým spôsobom bude riadiť krajinu a komu predá moc. Bežní ľudia do toho nemôžu vstupovať / rozhodovať.

Vyber na škále, čo je ti bližšie a do akej miery.

- 1 Ľudia sa majú aktívne podieľať na politickom a občianskom živote. Majú sledovať čo sa deje a ak sa im niečo nezdá, tak sa majú ozvať.
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6 Ľudia musia poslúchať pokyny svojej vlády a nasledovať ich. Ak sa niekomu niečo nepáči, je to jeho problém.

Vyber na škále, čo je ti bližšie a do akej miery.

1 Právny poriadok, v ktorom zákony a zákonné postupy platia pre všetkých ľudí rovnako bez ohľadu na to, kto sú.

2

3

4

5

6 Ľudia sú rôzni, rôzne schopní, rôzneho pôvodu a postavenia, preto dáva zmysel, že majú rôzne práva.

Ty a demokracia.

S akým tvrdením súhlasíš najviac?

Vyber jedno z tvrdení

Demokracia je lepšia než akýkoľvek iný spôsob vlády.

Za určitých okolností môže byť autoritatívny spôsob vládnutia lepší než demokratický.

Pre ľudí ako ja je jedno, či máme demokratický alebo nedemokratický režim.

Fungovanie spoločnosti z hľadiska politiky a riadenia štátu môže vyzerat rôzne. Pri nasledujúcich troch otázkach vyber, kam by si ho zaradil na škále od úplnej totality až po úplnú demokraciu.

Ako hodnotíš SÚČASNÉ fungovanie našej spoločnosti z hľadiska politiky a riadenia štátu?

1 Úplná totalita

2

3

4

5

6 Úplná demokracia

Aké by podľa teba bolo IDEÁLNE fungovanie spoločnosti z hľadiska politiky a riadenia štátu?

- 1 Úplná totalita
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6 Úplná demokracia

Ako si myslíš, že bude vyzerat' fungovanie našej spoločnosti z hľadiska politiky a riadenia štátu O 5 ROKOV?

- 1 Úplná totalita
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6 Úplná demokracia

Pár otázok na záver

Aký je tvoj vek?

Aké je tvoje pohlavie?

V akom meste bývaš?

Aké sú tri posledné čísla tvojho telefónneho čísla? *Potrebujeme to na spárovanie tvojich odpovedí pri ďalšom prieskume. K ničomu inému to slúžiť nebude.*

DE MO HRAD

“Osobne by som trval na tom, aby bol tento program zaradený do všetkých škôl na Slovensku aj v Čechách, dokonca si myslím, že by sa mal stať aj súčasťou učebných osnov.”

Anton

účastník školení pro učitele
a pracovníky s mládeží

